

UZGOJ PERUNIKA ROD IRIS

Šarlija, Ksenija

Undergraduate thesis / Završni rad

2014

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of agriculture / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Poljoprivredni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:151:110354>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-24**

Sveučilište Josipa Jurja
Strossmayera u Osijeku

**Fakultet
agrobiotehničkih
znanosti Osijek**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Agrobiotechnical
Sciences Osijek - Repository of the Faculty of
Agrobiotechnical Sciences Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
POLJOPRIVREDNI FAKULTET U OSIJEKU

Ksenija Šarlija, absolvent

Prediplomski studij smjera Hortikultura

UZGOJ PERUNIKA

(ROD *IRIS*)

Završni rad

Osijek, 2014.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
POLJOPRIVREDNI FAKULTET U OSIJEKU

Ksenija Šarlija, absolvent

Prediplomski studij smjera Hortikultura

UZGOJ PERUNIKA

(ROD *IRIS*)

Završni rad

Povjerenstvo za ocjenu i obranu završnog rada:

1. prof.dr.sc. Nada Paradić, predsjednik
2. mag.ing. Monika Tkalec, mentor
3. doc.dr.sc. Tomislav Vinković, član

Osijek, 2014.

ZAHVALA

Ovom prilikom se zahvaljujem Poljoprivrednom fakultetu u Osijeku i svim profesorima koji su mi tijekom perioda studiranja pomogli u savladanju gradiva i konačnog uspjeha. Posebno bih se zahvalila asistentici i mentorici Moniki Tkalec koja me puna razumijevanja u sve uputila. Zahvaljujem i prof.dr.sc. Nadi Paradić, nositeljici modula Povrčarstvo i cvjećarstvo, čija me terenska nastava puno naučila te na taj način omogućila i provedbu završnog rada.

SADRŽAJ:

1. UVOD.....	1
2. MATERIJALI I METODE.....	2
3. OPĆE ZNAČAJKE PERUNIKA	2
4. PERUNIKE U FLORI HRVATSKE.....	4
5. SAMONIKLE PERUNIKE U HRVATSKOJ.....	6
5.1. <i>Iris adriatica</i> Trinajstić ex Mitić (jadranska perunika).....	7
5.2. <i>Iris pumila</i> L. (panonska perunika).....	8
5.3. <i>Iris croatica</i> Horvat et Horvat M. (hrvatska perunika).....	9
5.4. <i>Iris graminea</i> L. (uskolisna perunika)	10
5.5. <i>Iris illyrica</i> Tomm. (ilirska perunika)	11
5.6. <i>Iris pseudoacorus</i> L. (močvarna žuta perunika)	12
5.7. <i>Iris pseudopallida</i> Trinajstić („lažno“ blijeda perunika)	13
5.8. <i>Iris rotschildii</i> Degen (Rotshildova perunika)	15
5.9. <i>Iris sibirica</i> L. subsp. <i>sibirica</i> (tipična sibirska perunika).....	16
5.10. <i>Iris sibirica</i> L. subsp. <i>errirhiza</i> (Pospichal) Wraber (kojnička perunika)	17
5.11. <i>Iris variegata</i> L. (šarena perunika)	18
6. RAZMNOŽAVANJE <i>IRISA</i> ILI PERUNIKE	19
7. HRVATSKI VRT PERUNIKA.....	21
8. ZAKLJUČAK.....	22
9. POPIS LITERATURE.....	23
10. SAŽETAK.....	25
11. SUMMARY	26
12. POPIS SLIKA	27
TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA	28

1. UVOD

Perunika (lat. *Iris* L.) je cvijet čija je ljepota od davnina inspirirala ljude. Jedna od starogrčkih legendi kaže da je glasnica bogova, božica Irida (*Iris*), prenosila poruke bogova na Zemlju pomoću duge. Tamo gdje bi pak, duga dotakla tlo, izrastao je nježni cvijet duginih boja - iris. Perunika je stoljećima diljem svijeta bila simbol kraljevskih moći i božanske zaštite, a tri dijela njezinog cvijeta predstavljala su vjeru, mudrost i hrabrost. Indijska i egipatska kultura koristile su ljepotu perunike da bi prikazale život i ponovno rođenje. U starom Egiptu perunika je bila simbol uzvišenosti i moći pa je tako postala prauzor žezla. Jedan od najpoznatijih faraona, Tutmozis III, zidove svoje palače dao je oslikati perunikama.

Hrvatski naziv - perunika, dolazi pak, od imena vrhovnog staroslavenskog boga Peruna i njegove žene - boginje Perunike. Kako su kajkavci boginju Peruniku nazivali Ljelja, jasan je i naziv ljeljuja za ovaj cvijet. Dubrovački naziv bogiša također je vezan uz Boga. Legenda kaže da bi perunika izrasla na onom mjestu gdje je munja gromovnika Peruna udarila u zemlju, a uvijek je bila drugačije boje. Osim ovih naziva, za tu lijepu i neobičnu biljku, u Hrvatskoj postoji još čitav niz narodnih imena (sablja, sabljarka, strijelka, aleluja, lelija, koludrica, kavran, mačincac, višća, cvit nebeski, nožan).

Važno je značenje perunika i u pučkoj medicini i kozmetici, o čemu postoje brojni povijesni zapisi, ali i danas se perunike koriste i kao lijek i kao kozmetičko sredstvo (npr. sapuni, toaletne vode, kupke i sl.).

Samonikle perunike odlikuju se impresivnom raznolikošću, kako veličinom tako i oblicima i bojama. Ipak, od njih su uzgojem dobiveni još brojniji raznobojni kultivari, varijeteti i hibridi, koji se uzgajaju i prodaju širom svijeta. Danas su brojne samonikle vrste perunika rasprostranjene prvenstveno na sjevernoj polutki, a u hrvatskoj flori zastupljeno je 15 svojti, od kojih su neke i endemične. Kako se Hrvatska, zbog svog geografskog položaja, nalazi na području velike florističke raznolikosti, to se očituje i u slučaju perunika. Njihova prirodna staništa su jadranska obala i otoci, stijene, brdske i planinske livade, šume, travnjaci, obale potoka i jezera (Mitić i Cigić, 2009.).

2. MATERIJALI I METODE

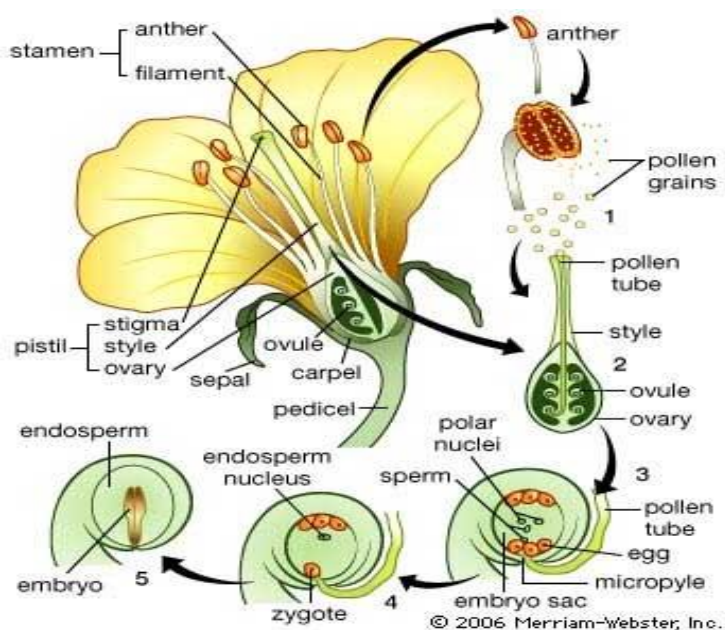
Za ovaj pregledni rad kao materijal je poslužio program Microsoft Office Word u kojem je dokument napisan, te je poslužila strana i domaća literatura u kojoj su opisane vrste perunika u Hrvatskoj, postupci uzgoja te razmnožavanja perunika. Na temelju domaće i strane literature, opisane su njene značajke, upotreba perunika u ljekovite svrhe te opis hrvatskog vrta perunika.

3. OPĆE ZNAČAJKE PERUNIKA

Perunike su jednosupnice, što se očituje i u njihovoj građi. To su višegodišnje zeljaste biljke sa zadebljalim rizomom (podzemnom stabljikom). Nadzemna stabljika je uspravna visoka od oko 10 cm kod patuljastih, do preko jednog metra kod visokih oblika perunika. Listovi su bez peteljki, sabljastog oblika i s vrlo izraženom paralelnom nervaturom. Cvjetovi su dvospolni, većinom krupni i živopisnih boja, pojedinačni ili udruženi u cvat. Svaki cvijet ima uglavnom dva ovojna lista (spate), koji mogu biti ili zeleni ili opnasti i suhokožičasti, bijeli itd. te se njihov izgled često koristi u razlikovanju vrsta perunika. S obzirom da su perunike jednosupnice, u njihovom cvijetu ne razlikujemo lapove i laticice, već cvijet sačinjavaju listići koje nazivamo perigon (njih šest, raspoređenih u dva kruga). Vanjski listići perigona su uglavnom povijeni prema van, na dolje, a na njima se često nalaze brojne višestanične dlačice (tzv. „brada“), s kojih kukci skupljaju nektar. Postojanje ili nepostojanje „brade“, koristi se za odvajanje dviju skupina roda *Iris*: Apogon-Iris (bez „brade“) i Pogon-Iris (s „bradom“): Unutrašnji listići perigona, uzdignuti su prema unutrašnjosti cvijeta. Svaki cvijet ima tri prašnika, smještena ispod proširenih režnjeva vrata tučka. Naime, obojeni vrat tučka (bojom sličan boji perigona) cijepa se na tri široka režnja. Režnjevi su na vrhu dvokrpasti, a s njihove donje strane nalazi se nježna krpasta njuška tučka, tvoreći „džep“, kao ulaz u plodnicu, s tri odijeljena pretinca i brojnim sjemenim zamecima. Nakon oprašivanja i oplodnje iz ovakve se plodnice razvija plod tobolac. U biološkom smislu cvijet perunike građen je iz tri identične i biološki samostalne cjeline, a svaku čine: vanjski list perigona, prašnik, prošireni obojeni vrat tučka s krpastom njuškom te pripadajući pretinac plodnice sa sjemenim zamecima. U procesu oprašivanja svaka se cjelina cvijeta može oprasiti zasebno. S obzirom na takvu građu

cvijeta osigurana je stranooplodnja tj. oplodnja genetički vrlo raznolikim muškim gametama, što rezultira i većom genetičkom varijabilnošću potomaka te se osigurava i opstanak i evolucija vrsta roda *Iris*. Sjemenke su relativno velike, kuglaste, kruškaste ili spljoštene, s glatkom ili izbrazdanom površinom, tamnosmeđe do crvenkastosmeđe boje. Većina se perunika vrlo lako razmnožava vegetativno, pomoću rizoma (Mitić i Cigić, 2009.).

Broj kromosoma kod različitih vrsta perunika kreće se od $2n=16$ do $2n=112$. Srodstvenim odnosima i varijabilnošću različitih skupina perunika bavili su se mnogi botaničari (Dykes, 1913., Lawrence, 1953., Webb i Chater, 1980., Mathew 1981. itd.), što je rezultiralo njihovom podjelom na veći broj srodstvenih kategorija: sekcija, podsekcija, podrodova i serija, koje obuhvaćaju više srodnih vrsta (osnovna kategorija u sistematici biljaka). Za razliku od nekih drugih biljaka, evolucija perunika još je u tijeku, što se očituje u vrlo lakom međusobnom križanju njihovih vrsta. Stoga je rod, sa svojih dvjestotinjak vrsta, vrlo bogat i nižim sistematskim kategorijama podvrstama i varijetetima (Mitić i Cigić, 2009.).

Slika 1. Građa cvijeta perunike

Izvor: <http://www.sadaovdje.com/portal/razno/sjemenjace/>

Legenda:

1. sepal-lap, 2. pistil- tučak, 3. stigma- stigma, 4. ovary- plodnica tučka,
5. stamen- stamen, 6. anther- prašnik, 7. filament- prašnička nit, 8. pollen grains- peludna zrnca, 9. pollen tube- peludna cijev, 10. ovule-neoplodena jajna stanica, 11. egg- jaje, 12. micropyle- mikropila, 13. embryo sac- embrionska vrećica, 14. zygote- zigota, 15. embryo- embrio,
16. endosperm- endosperma, 17. sperm- spermij, 18. polar nuclei- polarna jezgra, 19. pedicel- peteljka, 20. carpel- pestić, 21. style- stila

4. PERUNIKE U FLORI HRVATSKE

Prema florističkoj bazi Hrvatske (Nikolić, 2008.) u Hrvatskoj je prisutno 12 samoniklih svojti (op. svojta je „neutralni“ botanički termin koji označava bilo koju taksonomsku kategoriju) te tri kultivirane vrste perunika. Ovih, ukupno 15 perunika hrvatske flore, poznate su pod sljedećim stručnim (latinskim) nazivima:

1. *Iris adriatica* Trinajstić ex Mitić endem
2. *Iris croatica* Horvat et Horvat M. endem
3. *Iris germanica* L. (incl. *I. florentina* L.) kultivirana
4. *Iris graminea* L.
5. *Iris illyrica* Tomm. endem
6. *Iris pallida* Lam. kultivirana
7. *Iris pseudoacorus* L.
8. *Iris pseudopallida* Trinajstić endem
9. *Iris pumila* L.
10. *Iris reichenbachii* Heuf. (upitna prisutnost u Hrvatskoj)
11. *Iris* × *rotschildii* Degen endem
12. *Iris* × *sambucina* L. kultivirana
13. *Iris sibirica* L. subsp. *sibirica*
14. *Iris sibirica* L. subsp. *erirrhiza* (Pospichal) Wraber
15. *Iris variegata* L.

Strogo endemične su svojte *Iris adriatica* (rasprostranjena na obali i otocima srednje Dalmacije) i hibrid *I. × rotschildii* (zabilježena samo na jednom lokalitetu na Velebitu). Endemične u širem smislu (rasprostranjene i na nekim područjima izvan Hrvatske) su *I. croatica* (rasprostranjena u kontinentalnim dijelovima Hrvatske i Slovenije), *I. illyrica* (rasprostranjena po obalama sjevernog Jadrana, od Italije do Velebita) i *I. pseudopallida* (rasprostranjena po obalama južnog Jadrana, od planine Kozjak do Albanije).

Šire rasprostranjene vrste su *I. graminea* (šumska vrsta kontinentalne Hrvatske), *I. pseudoacorus* (brojna uz obale rijeka i na vlažnim staništima diljem Hrvatske), *I. pumila* (suho područje Baranje), *I. sibirica*, prisutna na našem području s dvije podvrste, subsp. *sibirica* (vlažne livade kontinentalne Hrvatske) te subsp. *erirrhiza* (planinska područja

središnje Hrvatske, Slovenije i Bosne i Hercegovine), čiji taksonomski status je još predmetom istraživanja) i *I. variegata* (zabilježena na nekim brdima i planinama Hrvatske).

Kultivirane vrste su *I. germanica* (uključuje bijelu formu var. *florentina*), *I. pallida* i *I. × sambucina*.

Od navedenih svojiti patuljaste perunike su *I. adriatica* i *I. pumila*, koja kao i većina navedenih vrsta pripada „bradatim irisima“ (Pogon-Iris). Pripadnici grupe bez „brade“ (Apogon-Iris) su *I. graminea*, *I. pseudoacorus* i *I. sibirica* (Mitić i Cigić, 2009.).

Slika 2. Blijeda perunika (*Iris pallida* Lam.)

Izvor: <http://www.natur-heilung.com/hr/?site=pflanzen&pflanzeid=274>

5. SAMONIKLE PERUNIKE U HRVATSKOJ

Patuljaste perunike

Jadranska i panonska perunika jedine su samonikle hrvatske patuljaste perunike. Stabljike su im izrazito niske, te uvijek nose samo jedan veći cvijet.

1. *Iris adriatica* Trinajstić ex Mitić (jadranska perunika)
2. *Iris pumila* L. (panonska perunika)

Visoke perunike

1. *Iris croatica* Horvat et Horvat M. (hrvatska perunika)
2. *Iris graminea* L. (uskolisna perunika)
3. *Iris illyrica* Tomm. (ilirska perunika)
4. *Iris pseudoacorus* L. (močvarna žuta perunika)
5. *Iris pseudopalluda* Trinajstić („lažno“ blijeda perunika)
6. *Iris rotschildii* Degen (Rotshildova perunika)
7. *Iris sibirica* L. (sibirska perunika)
8. *Iris sibirica* L. subsp. *sibirica* (tipična sibirska perunika)
9. *Iris sibirica* L. subsp. *erirrhiza* (Pospichal) Wraber (kojnička perunika)
10. *Iris variegata* L. (šarena perunika)

Slika 3. Patuljasta perunika
Izvor: <http://www.limundo.com>

5.1. *Iris adriatica* Trinajstić ex Mitić (jadranska perunika)

Kao patuljasta vrsta, jadranska je perunika izrazito niske stabljike (do 5 cm), koja uvijek nosi samo jedan cvijet. Listovi su nježni, srpasti ili šiljasti. Duži su od stabljike, duljine do 10 cm i širine do jedan cm. Ovojni listovi (spate) su zelenkasti. Cvjetovi su žuti, ljubičasti ili crvenkasti, te nadvisuju listove. Imaju žutu ili modru „bradu“. Broj kromosoma je 16. Cvjeta u ožujku i travnju (Mitić i Cigić, 2009.).

Zasebna je vrsta unutar kompleksa srodnih patuljastih perunika panonsko-balkansko-apaninskog rasprostranjenja i izdvojena od vrsta s kojima se prije pogrešno poistovjećivala (panonska vrsta *Iris pumila*, talijanska vrsta *Iris pseudopumila* ili grčka vrsta *Iris attica*).

Usko je endemična vrsta, rasprostranjena samo u Srednjoj Dalmaciji (u okolici gradova Zadar, Šibenik, Drniš i Unešić, te na otocima Čiovu, Braču, Viru i Kornatima). Raste na mediteranskom i submediteranskom tipu kamenjarskih pašnjaka. Njena staništa ugrožena su zbog zaraštavanja te je uvrštena u kategoriju NT (gotovo ugrožene biljke).

Slika 4. *Iris adriatica* (jadranska perunika)

Izvor: <http://www.kornati.hr/index.php/hr/biologija-kopno/63-o-flori>

5.2. *Iris pumila* L. (panonska perunika)

Panonska je perunika sličnog izgleda kao i prethodna vrsta, iako ipak nešto većih dimenzija, što je i za očekivati, budući da je ova vrsta tetraploid tj. broj kromosoma joj je 32. Također cvjeta u ožujku i travnju. Dugo se mislilo da ova vrsta, inače široko rasprostranjena na suhim i pješčanim staništima u Panonskoj nizini (Mađarska, Srbija, Austrija) i nije prisutna u flori Hrvatske, ali je nedavno zabilježena na jednom lokalitetu u Baranju (Mitić i Cigić, 2009.).

Slika 5. *Iris pumila* L. (panonska perunika)
Izvor: http://en.wikipedia.org/wiki/Iris_pumila

5.3. *Iris croatica* Horvat et Horvat M. (hrvatska perunika)

Hrvatska perunika je zeljasta trajnica sa snažnom podzemnom stabljikom, rizomom. Nadzemna stabljika visoka je do 70-tak cm. Snažni listovi, uglavnom su dugački kao stabljika ili su dulji od nje. Stabljika je razgranjena, često već od prizemnog dijela, a ogranci nose jedan do dva cvijeta. Ovojni listovi (spate) su vrlo napuhani, u doba cvatnje uglavnom zeleni, a u gornjem dijelu suhokožičasti i crvenoljubičasti. Cvjetovi su veliki, gotovo jednobojni, modroljubičasti, rijetko su vanjski listovi perigona tamniji. U donjoj su trećini prekriveni žućkastom „bradom“. Plodnica na vrlo kratkom dršku je uglavnom trobridna, ponekad okruglasto-šesterobridna. Plod je trobridni tobolac smeđe boje. Biljka cvate najčešće u svibnju. Broj kromosoma je 48.

Ovu vrstu opisao je i detaljno usporedio sa sličnim oblicima, čuveni hrvatski botaničar dr. Ivo Horvat, uz pomoć svoje supruge Marije (Horvat i Horvat, 1961/1962.).

Iris croatica pripada srodstvenoj skupini vrlo varijabilne vrste *I. aphylla* sensu lato, panonsko-pontskog areala. Vrlo često u taksonomskim i florističkim radovima zamjenjivana je s vrstom *I. germanica*, od koje se razlikuje po razgranjenju stabljike, obliku brakteja, po građi i boji listova perigona, kao i po broju kromosoma. *I. germanica* ima naime, broj kromosoma $2n=44$.

Nalazi se u kategoriji VU (osjetljive biljke). Iako je na pojedinim nalazištima brojna, ugrožena je od planinara i turista zbog svoje dekorativnosti. Kao vrlo dekorativna, česta je i u vrtovima i parkovima kontinentalnog područja Hrvatske, gdje se lako razmnožava vegetativno rizomima. Ljepota hrvatske perunike ovjekovječena je i na poštanskoj marki HPT-a, a 2000. godine proglašena je hrvatskim nacionalnim cvijetom.

Hrvatska perunika raste na nadmorskoj visini između 160-730 metara, na šumskim čistinama i rubovima termofilnih šuma i šikara hrasta medunca. Nešto rjeđe dolazi na kamenitim podlogama, uglavnom s kalničkom šašikom (*Sesleria tenuifolia* subsp. *kalnikensis*), s kojom se dosta podudara i po arealu. Podloga na kojoj raste je vapnenačka ili dolomitna, a tlo je bazično i vrlo humozno (rendzina). Biljka je optimalno razvijena na dubljem tlu u svijetlim šumama, a na kamenitij i plitkoj podlozi je niža i slabije razvijena.

Hrvatska perunika raste u zapadnom kontinentalnom području Hrvatske (Strahinščica, Cesargradska gora, Medvednica, Samoborsko gorje i Gorski Kotar), te na sličnom području Slovenije. S obzirom na rasprostranjenje u Hrvatskoj i susjednoj Sloveniji, smatramo je subendemom (Mitić i Cigić, 2009.).

Slika 6. *Iris croatica* (hrvatska perunika)
Izvor: http://en.wikipedia.org/wiki/Iris_croatica

5.4. *Iris graminea* L. (uskolisna perunika)

Ova perunika je trajnica, tankog podanka i vitke, dvobridne stabljike, visoke do 30 cm, koja nosi listove sve do vrha. Listovi su ravni, poput listova trave, široki do jedan cm, a dugi do čak 70 cm te znatno nadvisuju stabljiku. Na stabljici (skriveni unutar listova) nalaze se jedan do dva sitnija cvijeta, ugodnoga mirisa, modroljubičaste boje, prošarani tamnijim žilama i svjetlijim uzdužnim prugama. Plod joj je okriljeni šesterokutni tobolac. Cvjeta u svibnju i lipnju. Broj kromosoma je 34 (Mitić i Cigić, 2009.).

Uskolisna je perunika široko rasprostranjena po cijeloj Europi i Sjevernoj Americi. Ovo je jedna od rijetkih šumskih perunika rasprostranjena na šumskim staništima u središnjoj Hrvatskoj, Hrvatskom primorju, Gorskom kotaru i na Velebitu.

Slika 7. *Iris graminea* L. (uskolisna perunika)

Izvor: <http://www.agreengarden.com/plants/iris-graminea.asp>

5.5. *Iris illyrica* Tomm. (ilirska perunika)

Iako pripada u skupinu visokih perunika, ova je vrsta nešto sitnija od ostalih iz te skupine. To je višegodišnja biljka s razgranjenom podzemnom stabljikom. Nadzemna stabljika je uspravna i pri vrhu razgranjena, te biljke mogu biti visoke od 30-tak do 70-tak cm. Listovi su niži od stabljike, sabljastog oblika, sa slabo izraženom nervaturom. Spate (ovojni listovi cvjetova) su u vrijeme cvatnje suhokožičaste, prozirne, prljavo smeđe boje. Cvjetovi su krupni s kratkom stapkom, uglavnom ih ima tri do pet. Listovi perigona su violetne ili ljubičaste boje, koja može varirati od svjetlijih do tamnijih nijansi, po rubu sa svijetlo smeđim do crvenkasto ljubičastim žilicama. „Brada“ je intenzivno žute boje, plodnica trobridna. Plod je sitniji zaobljen trobridni tobolac, koji se otvara uzdužno s 3 zaklopca. Crvenkastosmeđe sjemenke su sitne i bez bridaste. Cvate od travnja do lipnja. Broj kromosoma je 24. Nalazi se u kategoriji LC (najmanje zabrinjavajuće biljke).

Srodstveno ova vrsta pripada seriji Pallidae, čija su osnovna karakteristika suhokožičaste spate. Ova endemična kvarnersko-liburnijska perunika rasprostranjena je duž sjevernog Jadranskog primorja, uz talijansku i slovensku obalu, te u Hrvatskoj na sjevernom dijelu Jadrana (Tommasini, 1875.). Smatramo je subendemom.

Slika 8. *Iris illyrica* (ilirska perunika)

Izvor: <http://www.kornati.hr/index.php/hr/biologija-kopno/63-o-flori>

5.6. *Iris pseudoacorus* L. (močvarna žuta perunika)

Ova močvarna perunika poznata je diljem svijeta. Ima vrlo visoku stabljiku, čak do 150 cm, većinom s dva cvijeta. Listovi su tanki i vrlo dugački, pri vrhu blago savijeni. Spate su u vrijeme cvatnje izduženi, pri vrhu lagano zašiljeni, zeleni i samo pri vrhu malo suhokožičasti. Cvjetovi su veliki (8-10 cm), intenzivno žute boje, s tamnim žilicama. Vanjski listovi ocvijeća nemaju bradu. Cvjeta od travnja do lipnja. Broj kromosoma je 34.

Ovo je inače široko rasprostranjena vrsta na vlažnim i močvarnim staništima, nalazimo je u Europi, na Kavkazu, Maloj Aziji, u zapadnom Sibiru i sjevernoj Africi. U Hrvatskoj je prisutna na gotovo svim vlažnim i močvarnim staništima: od sjevera (Hrvatsko zagorje), istoka (Slavonija, Baranja) i središnjeg dijela (okolica Zagreba) do juga (Dalmacija, Velebit) (Mitić i Cigić, 2009.).

Slika 9. *Iris pseudoacorus* (močvarna žuta perunika)
Izvor: <http://floravalenciana.blogspot.com/>

5.7. *Iris pseudopallida* Trinajstić („lažno“ blijeda perunika)

Ovo je vrlo snažna višegodišnja biljka s debelom podzemnom stabljikom (rizomom). Nadzemna stabljika je uspravna i pri vrhu razgranjena. Visoka je 60 do 100 cm, ponekad i viša. Listovi su veliki, dugački oko 35 cm, a široki oko 2,5 cm. Sabljastog su oblika i relativno mesnati. Spate (ovojni listovi cvjetova) su u vrijeme cvatnje suhokožičaste, pomalo napuhane, pri vrhu prozirne, prljavo blijede. Cvjetovi su krupni s kratkom stapkom, ima ih tri do pet. Listovi perigona su svijetlo ljubičaste boje. Vanjski i unutarnji listovi perigona obojeni su jednolično, po rubu sa svijetlo smeđim do crvenkasto ljubičastim žilicama. „Brada“ je intenzivno žute boje, plodnica trobridna. Plod je krupan trobridni valjkasti tobolac, koji se otvara uzdužno s 3 zaklopca. Crvenkastosmeđe sjemenke su krupne i izrazito bridaste. Cvjeta od travnja do lipnja. Broj kromosoma je 24.

Klasično nalazište ove biljke je Trstenik na poluotoku Pelješcu, a opisao ju je dr. Ivo Trinajstić, jedan od najznačajnijih živućih botaničara Hrvatske (Trinajstić, 1976.).

Srodstveno ova vrsta pripada seriji Pallidiae, čija su osnovna karakteristika suhokožičaste spate. Uz spomenute vrste ovoj seriji pripadaju još dvije vrste: kvarnersko-liburnijski endem *I. illyrica* i alpski endem *I. cengialti* (rasprostranjeno u Sloveniji i Italiji).

Kao i *I. pallida*, i ova samonikla perunika vrlo je dekorativna i dobro se razmnožava vegetativno, te dobro uspijeva u kulturi. Obje vrste koriste se i u ljekovite svrhe, za što se mogu uzgajati plantažno. Ljekovit je njihov podanak- rizom (Iridis rhizoma), koji sadrži eterična ulja, iridin, šećer, škrob, sluzi, smole i tanine. Zdrobljeni rizom dodavao se čajevima protiv kašlja, zubnim prašcima i puderu.

Biljka uspijeva na vapnenačkim kamenjarima i kamenjarskim pašnjacima priobalnog Jadranskog područja, do 600 metara nadmorske visine. Rasprostranjena je na području južne Dalmacije, Hercegovine i primorskom dijelu Crne Gore i Albanije, te je kao takva subendemična. Populacije ove perunike relativno su brojne i nisu za sada ozbiljnije ugrožene, najvjerojatnije zbog vrlo uspješnog vegetativnog razmnožavanja rizomima (Mitić i Cigić, 2009.).

Slika 10. *Iris pseudopallida* („lažno“ blijeda perunika)
Izvor: <http://www.janjina.croatia1.com/images/SI-4.jpg>

5.8. *Iris rotschildii* Degen (Rotshildova perunika)

Rotshildova perunika je jedini prirodni samonikli križanac perunike u flori Hrvatske (Degen, 1936.). Roditeljske vrste su joj ilirska perunika (*Iris illyrica*) i šarena perunika (*Iris variegata*), što se vidi i po njenom izgledu u kojem su objedinjene značajke obaju roditelja. Ova perunika također ima podzemnu stabljiku (rizom), visinom je slična roditeljskim vrstama, uspravna stabljika visoka je do 40 cm, te nosi nekoliko šarenih cvjetova (boju su dobili od oba roditelja). Listovi su srpasto savijeni, široki 1-3 cm, nježni kao kod ilirske perunike, ali s izraženim žilama kao kod šarene perunike. Ovojni listovi (spate) su pri dnu zeleni kao kod šarene perunike, no pri vrhu suhi kao kod ilirske perunike. Vanjski listovi perigona su ljubičastožućkasti, a unutrašnji mutno žuti ili svijetlo ljubičaste boje. Čak i režnjevi tučka pokazuju značajke obaju roditelja, po sredini su žuti, a po rubovima ljubičasti. „Brada“ je uglavnom žuta. Prirodni križanac ilirske perunike (*Iris illyrica*) i šarene perunike (*Iris variegata*) raste na Srednjem Velebitu, na vrhovima iznad Karlobaga (Mitić i Cigić, 2009.).

Slika 11. *Iris rotschildii* (Rotshildova perunika)

Izvor: <http://www.hbod.hr/hr/Iris%20x%20rotschildii>

5.9. *Iris sibirica* L. subsp. *sibirica* (tipična sibirska perunika)

Podzemna stabljika (rizom) ove perunike je vrlo vitka, naročito u usporedbi s perunikama iz sekcije Pogon-Iris. Uspravna stabljika je dugačka od 50 do 120 cm. Vrlo je vitka, pomalo spljoštena i obično ima tri mala stabljična lista. Stabljika je u unutrašnjosti šuplja. Listovi su uski i blago sabljastog oblika, pri vrhu nisu tako zaobljeni kao listovi perunika iz sekcije Pogon-Iris. Stabljika završava s jednim do tri cvijeta (rijetko ima pet cvjetova). Ovojni listovi cvjetova (spate) u vrijeme cvjetanja su smečkaste boje i suhe. Cvjetovi su violetno plavi, rijetko bjelkasti. Vanjski listovi perigona obojeni su uglavnom intenzivnije violetno i prošarani plavkasto- crvenkastim žilicama. Listovi perigona blago su zaobljeni i eliptični, te nemaju „brade“. Plod je trobridni, cilindrični tobolac, veličine tri do četiri cm, tupih rubova. Sjemenke su spljoštene. Cvate od svibnja do lipnja. Broj kromosoma je 28. Vrsta *I. sibirica* jedna je od rijetkih perunika u flori Hrvatske, koja pripada skupini perunika bez papila , tj. bez „brade“ (sect. Apogon-Iris).

Sibirska perunika raste na nizinskim vlažnim i močvarnim livadama. Rasprostranjena je na području srednje i istočne Europe, Balkanskog poluotoka, Kavkaza, Male Azije, te zapadne i srednje Azije. Na području Hrvatske dolazi većinom na vlažnim i močvarnim livadama u njezinom kontinentalnom dijelu, ali se njena staništa sve više prorjeđuju i smanjuju. Nalazi se u kategoriji VU (osjetljive biljke) (Zaštita prirode,2001.).

Slika 12. *Iris sibirica* L. subsp. *sibirica* (tipična sibirska perunika)
Izvor: http://en.wikipedia.org/wiki/Iris_sibirica

5.10. *Iris sibirica* L. subsp. *errirhiza* (Pospichal) Wraber (kojnička perunika)

Ova podvrsta sibirске perunike, slična je tipičnoj podvrsti, ali po svim je značajkama nešto sitnija. Ima okruglu stabljiku, cjevasto šuplju, visoka je uglavnom do 1 m. Listovi su uži nego kod tipične podvrste. Cvjetovi su svjetlije modri ili ljubičasti. Vanjski listovi perigona su dosta suženi pri dnu, šire se prema vrhu te također nemaju „brade“.

Kojnička perunika opisana je prema prvom primjerku sabranom na planini Kojnik u Sloveniji Pospichal (1897.), Wraber (1999.,2001.), a zabilježena je na svega nekoliko izoliranih planinskih lokaliteta Hrvatske, Slovenije i Bosne i Hercegovine. Tu raste na sušim krškim, karbonatnim staništima (travnjacima) u montanom pojasu (Wraber 1999.,2001.; Šilić 2002.).

Slika 13. *Iris sibirica* L. subsp. *errirhiza* (kojnička perunika)
Izvor: <http://www.canadaplants.ca/display.php?id=2807>

5.11. *Iris variegata* L. (šarena perunika)

Ima uspravnu stabljiku (do 40 cm), koja je u gornjem dijelu razgranjena te nosi nekoliko cvjetova. Listovi su sabljasti ili linearni, široki do 4 cm, srpasto savijeni, s vrlo izraženim žilama. Ovojni listovi cvjetova (spate) u vrijeme cvjetanja su zeleni i naduti. Cvjetovi su veliki, gotovo sjedeći i dvobojni, odakle i narodno ime „šarena perunika“. Osnovna boja cvijeta je intenzivno žuta, s time da su vanjski listovi perigona žućkastobijeli, sa smeđim ili purpurnim žilicama i žutom bradom te smeđim vršcima, a unutrašnji su listovi perigona zlatnožuti. Cvjeta od svibnja do lipnja. Broj kromosoma je 24. Nalazi se u kategoriji NT (gotovo ugrožene biljke).

Ova lijepa perunika u Hrvatskoj je zabilježena u brdskom području Gorskog Kotara i Velebita i Slavonije, a rasprostranjena je i na sličnim staništima diljem Europe (od Njemačke i Austrije do Rumunjske i Bugarske) (Mitić i Cigić, 2009.).

Slika 14. *Iris variegata* L. (šarena perunika)

Izvor: <http://www.agreengarden.com/plants/iris-variegata.asp>

6. RAZMNOŽAVANJE *IRISA* ILI PERUNIKE

Korijenova struktura kod *Irisa* ili perunike zove se rizom. Iz njega se razvija lišće, stabljika cvijeta i cvijet. Što je biljka starija proizvodi više rizoma, a samim tim i zelenih dijelova biljke. Međutim, vremenom dolazi i do toga da početni rizom ugine, to za posljedicu ima smanjivanje cvjetnosti perunika (Parađiković, 2014.).

Zbog toga je neophodno svake dvije do tri godine izvršiti podjelu perunika, odnosno rizoma. Na taj način nastaju nove biljke koje će obogatiti vrt novim cvjetovima. Uobičajeno je da se podjela rizoma odnosno razmnožavanje perunike vrši po završetku cvjetanja. Na sličan način se razmnožavaju sve biljke koje imaju rizome.

1. Izvaditi kompletnu biljku iz zemlje

2. Nožem ili škarama podijelimo rizom na više malih perunika. Ako imamo mogućnost prije rezanja nož ili škare trebamo dezinficirati (10% razrijeđene solne kiseline će poslužiti)

3. Skratimo lišće na visinu od maksimalno 20 cm. Operemo rizom i još jednom ga detaljno pregledamo. Ako primjetimo bijele crve rizom obavezno uništimo ili bacimo u kantu za smeće. Rizom mora biti zdrav bez bilo kakvih znakova sušenja ili truljenja

4. Posadimo nove biljke u zemlju koja je drenirana, po potrebi dodajemo gnojivo na bazi fosfora. Udaljenost između pojedinih biljaka može biti oko 30 cm.

5. Zatrpamo rizom zemljom, nije potrebna duboka sadnja dovoljno je samo prekriti rizom tankim slojem zemlje. Potrebno je novu biljku zalijevati dva puta dnevno sljedećih deset dana kako bi se primila (Razmnožavanje irisa ili perunike, internet, 2010.).

7. HRVATSKI VRT PERUNIKA

Hrvatski vrt perunika, smješten unutar obiteljskog imanja Majsec, a na sjevernim obroncima Parka prirode „Medvednica“, zasnovan je 1999. godine prema ideji Marije Krušelj te uz stručnu potporu dr.sc. Ljerke Regula Bevilacqua, umirovljene dugogodišnje upraviteljice Botaničkog vrta Prirodoslovno-matematičkog fakulteta u Zagrebu. Izrastao je iz programa Zagorskog obiteljskog tradicijskog vrta, iz projekta Turističke zajednice grada Donja Stubica, čija je autorica njezina predsjednica Marija Krušelj. Svake godine u svibnju, dok perunike cvjetaju, tradicionalno se održavaju Svečanosti perunike u Hrvatskom vrtu perunika U Donjoj Stubici. Na ulazu u vrt perunika (uz obnovljeni Majsecov mlin) postavljena je informativna tabla o ovom dijelu projekta, na kojoj su prikazane najvažnije hrvatske vrste roda *Iris* (perunika) (Sinković, Vjesnik, 2009.).

Hrvatski vrt perunika podijeljen je na četiri dijela:

- **Prvi dio** je prostor u obliku Hrvatske na kome su posađene sve do danas znanstveno opisane vrste samoniklih hrvatskih perunika (rod *Iris*) sa svojih prirodnih staništa. Na tom prostoru odvija se znanstveno-stručni dio projekta o hrvatskim svojstama perunika, s naglaskom na endemične vrste
- **Drugi dio**, i za sada najveći, je prostor na kojemu su posađeni rizomi perunika poslani poštom ili osobno donošeni iz vlastitih vrtova iz svih hrvatskih regija (oko 2000)
- **Treći dio** posvećen je kolekcionarima poznatih vrsta perunika iz Hrvatske i inozemstva
- **Četvrti dio** je vodeni vrt (bara), u kojem su posađene močvarne biljke, s naglaskom na močvarne perunike (Mitić i Cigić, 2009.).

Slika 15. Hrvatski vrt perunika u Donjoj Stubici

Izvor: http://www.cvijet.info/zanimljivosti/hrvatski_vrt_perunika/146.aspx

8. ZAKLJUČAK

Tema ovog završnog rada je bila utvrditi vrste perunika kroz pregled literature, te prikazati način razmnožavanja perunika kod pojedinih vrsta perunika.

Poznato je oko 250-300 vrsta perunika, dok je u Hrvatskoj istraženo samo njih 15. Perunike su endemične biljke u Hrvatskoj, zaštićene su kao takve. Zbog svojih raznobojnih cvjetova na prijedlog Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti 2000. godine proglašena je hrvatskim nacionalnim cvijetom. Imaju ljekovit podanak- rizom (*Iridis rhizoma*), koji sadrži eterična ulja, iridin, šećer, škrob, sluzi, smole i tanine. Zdrobljeni rizom dodavao se čajevima protiv kašlja, zubnim prašcima i puderu.

Perunike se razmnožavaju vegetativno, imaju zadebljalu podzemnu stabljiku-rizom, a njegovom diobom se vrši razmnožavanje, uz uvjet da svaki dio ima dva do tri pupa. Prerezi se suše na zraku nekoliko sati ili se zapraše aktivnim ugljenom te se sade u zemlju. Dioba se obavlja u periodu mirovanja biljke.

9. POPIS LITERATURE

Rad u časopisu:

Časopis „Zaštita prirode“ (razni autori, siječanj 2001.)- Biljne vrste iz roda perunika *Iris* 24-25 str. , Zagreb

Knjiga:

Degen A. (1938.) : Flora Velebitica 3. Verl. der Ungar. Akademie der Wissenschaften, Budapest

Domac R. (1994.) – Flora Hrvatske, Školska knjiga, Zagreb

Dykes W.R. (1913.) – The genus *Iris* 128- 129 str. , Wheldon and Wesley, London

Horvat I. i Horvat M. (1961/1962.) – *Iris Croatica*- nova vrsta perunike u Hrvatskoj 7-20 str. , Zagreb

Lawrence G.H.M. (1953.) – Taxonomy of vascular plants 1-8 str. , New York

Mathew B. (1981.) – The *Iris* 19-69 str. , Universe Books

Mitić, B., Cigić, P. (2009.): - Hrvatski vrt perunika i poučna botanička staza u Donjoj Stubici 9-47 str. Zagreb: Hrvatsko botaničko društvo, priručnik

Nikolić T. (2009.) – Flora Hrvatske 15 str. , Zagreb

Pospichal L.E. (1897.) - Flora des Oesterreichischen Küstenlandes 1-40 str. , Leipzig und Wien

Šilić Č. & M.E. Šolić (2002.) – Addition to the vascular flora in the region of Biokovo (Dalmatia, Croatia) ; 341- 363 str.

Šugar I. (1994.) – Crvena knjiga biljnih vrsta Republike Hrvatske, Ministarstvo graditeljstva i zaštite okoliša, Zavod za zaštitu prirode, Zagreb

Tommasini M. (1875.) - Sulla vegetazione dell'isola di Veglia e degli scogli adiacenti di S. Marco, Plavnik e Pervicchio nel golfo Quernerio. U G. Cubich: Notizie naturali e storiche sull'isola di Veglia – Documenti sull'isola di Veglia: 7–87 str. , Italija

Trinajstić I. (1976.) – Fiziologija bilja (interna skripta) – 1-40 str. , Zagreb

Trinajstić I. (1976.) – Sistematika bilja (opći dio) – 1-43 str. , Zagreb

Webb D.A. i Chater A.O. (1980.) – Flora Europaea 15-30 str., Cambridge University

Wraber T. (1999.) : Centaurea L. In MARTINČIĆ, A. (ed.): Mala flora Slovenije; Ključ za določanje praprotnic in semenk, 588–593 ; Tehniška založba Slovenije, Ljubljana

Jedinice s interneta:

http://www.pfos.hr/~dsego/ispitna_literatura/web%20osnove%20cvjecarstva.pdf,
Paradišković (2013.) 52-57 str. (pregledano 8.9.2014.)

<http://www.nekretninebl.com/razmnozavanje-irisa-ili-perunike/> (pregledano 8.9.2014.)

http://www.nikolasinkovic.com/05_fotografija/2009_03_23_vjesnik.pdf

(pregledano 8.9.2014.)

<http://www.scribd.com/doc/194976265/O%C5%BEiljavanje-i-Razmno%C5%BEavanje-Bilja-The-Majka> (pregledano 8.9.2014.)

10. SAŽETAK

Perunika, odnosno iris, rod biljaka je iz razreda jednosupnica koja pripada porodici *Iridaceae*, zajedno s rodovima gladiola (*Gladiolus*) i šafrana (*Crocus*), trajne zeleni s podancima i gomoljima. Vrijeme cvatnje je od svibnja do srpnja. Iz valjkastog, puzavog i trajnog podanka rastu uski, uspravni i sabljasti listovi. Cvjetna stabljika naraste i do 1,50 m visoko i obično ima dva do tri cvijeta na krajevima cvjetne stabljike. Cvjetovi se sastoje iz 6 u 2 reda poredanih cvjetnih listova od kojih je vanjski svinut a unutarnji uspravan. Cvjetni listovi su najčešće plave boje, pri dnu sa žutim ili bjelkastim mrljama i prevučeni ljubičastim žilicama. Godine 2000. proglašena je hrvatskim nacionalnim cvijetom na prijedlog Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Naziv potječe od imena grčke božice duge, glasnice bogova Iride (grč. - duga), a naš naziv perunika dolazi od imena vrhovnog staroslavenskog boga gromovnika Peruna i njegove žene, boginje Perunike. Kajkavski naziv za peruniku leluja ili ljeljuja, proizašao je iz drugog imena boginje Perunike - Ljelja. Ostali hrvatski narodni nazivi prate božanske poveznice - bogiša, cvit ili kaćun nebeski, ili se pak odnose na mačasti, odnosno sabljasti oblik listova - maćinac, maćak, sabljarka, sabljic ili špade (lat. spadix - mač) u Istri. U Botaničkom vrtu Prirodoslovno-Matematičkog fakulteta u Zagrebu perunike čine najveću zbirku trajnica, od oko 150 različitih vrsta i sorti. Pojedine vrste perunika upotrebljavaju se i u farmaciji te pri izradi parfema. U ljekovite svrhe sabire se uglavnom podanak (*Rhizoma Iridis*), koji se iskapa u listopadu. Katkada se sabiru i listovi i to za uporabu u svježem stanju, jer se u suhom ne mogu upotrebljavati. Podanak sadrži eterično ulje, veće količine smole, tanine i glikozid iridin. Razmnožavanje se vrši pomoću podzemne stabljike rizoma.

Ključne riječi: *Iris*, opće značajke, vrste perunika u Hrvatskoj, uzgoj, razmnožavanje, hrvatski vrt perunika

11. SUMMARY

Iris, and Iris, a genus of plants from the class Monocotyledon which belongs to the family Iridaceae, along with the families of gladiolus (*Gladiolus*) and saffron (*Crocus*), permanent green with rhizomes and tubers. Flowering time is from May through July. For cylindrical, some servile and permanent rhizome growth of narrow, upright and saber-toothed leaves. Flower stalks grow up to 1.50 meters high and usually have two to three flowers at the ends of the flower stems. The flowers consist of 6 in 2 rows of flowers lined sheets of which the outer and the inner bent upright. Floral leaves were infected with blue at the bottom with a yellow or whitish spots and coated with purple veins. In 2000, he was named the Croatian national flower on the proposal of the Croatian Academy of Sciences and Arts. The name derives from the name of the Greek goddess of rainbows, glottis gods Iride (Gk. - Debt), and our name iris comes from the name of the supreme Slavic god Perun wielders and his wife, the goddess of Irises. Kajkav name for iris swaying or ljeljuja, derived from the name of another goddess Irises - soar. Other Croatian public names follow the divine links - Bogies, Orchid Flower or heaven, or they refer to macastim or shapes, as saber-toothed leaves - guppy, cat, swordfish, Sabljic or include (lat. Spadix - sword) in Istria. In the Botanical Garden of the Faculty of Science in Zagreb iris make up the largest collection of perennials, from about 150 different species and varieties. Certain types of irises are used in the pharmaceutical industry and in the preparation of perfumes. In medicinal purposes are gathered mainly rhizome (*Rhizome iridous*), excavated in October. Sometimes gather the leaves and to use fresh, because in dry not be used. Rhizome contains essential oil, larger amounts of resin, tannins and glycosides iridin. Propagation is done by underground stem rhizome.

Keywords: *Iris*, general features, types of irises in Croatia, cultivation, propagation, Croatian Iris Garden

12. POPIS SLIKA

Slika 1. Građa cvijeta perunike, 3.str.

Slika 2. Blijeda perunika (*Iris pallida* Lamm.), 5.str.

Slika 3. Patuljasta perunika, 6.str.

Slika 4. *Iris adriatica* (jadranska perunika), 7.str.

Slika 5. *Iris pumila* L. (panonska perunika), 8.str.

Slika 6. *Iris croatica* (hrvatska perunika), 10.str.

Slika 7. *Iris graminea* L. (uskolisna perunika), 11.str.

Slika 8. *Iris illyrica* (ilirska perunika), 12.str.

Slika 9. *Iris pseudoacorus* (močvarna žuta perunika), 13.str.

Slika 10. *Iris pseudopallida* („lažno“ blijeda perunika), 14.str.

Slika 11. *Iris rotschildii* (Rotshildova perunika), 15.str.

Slika 12. *Iris sibirica* L. subsp. *sibirica* (tipična sibirska perunika), 16.str.

Slika 13. *Iris sibirica* L. subsp. *erirrhiza* (kojnička perunika), 17.str.

Slika 14. *Iris variegata* L. (šarena perunika), 18.str.

Slika 15. Hrvatski vrt perunika u Donjoj Stubici, 21.str.

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Poljoprivredni fakultet u Osijeku
Završni rad

UZGOJ PERUNIKA ROD *IRIS* GROWING IRISES (GENUS *IRIS*)

Ksenija Šarlija

Sažetak: Perunika, odnosno iris, rod biljaka je iz razreda jednosupnica koja pripada porodici *Iridaceae*, zajedno s rodovima gladiola (*Gladiolus*) i šafrana (*Crocus*), trajne zeleni s podancima i gomoljima. Vrijeme cvatnje je od svibnja do srpnja. Iz valjkastog, puzavog i trajnog podanka rastu uski, uspravni i sabljasti listovi. Cvjetna stabljika naraste i do 1,50 m visoko i obično ima dva do tri cvijeta na krajevima cvjetne stabljike. Cvjetovi se sastoje iz 6 u 2 reda poredanih cvjetnih listova od kojih je vanjski svinut a unutarnji uspravan. Cvjetni listovi su najčešće plave boje, pri dnu sa žutim ili bjelkastim mrljama i prevučeni ljubičastim žilicama. Godine 2000. proglašena je hrvatskim nacionalnim cvijetom na prijedlog Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Naziv potječe od imena grčke božice duge, glasnice bogova Iride (grč. - duga), a naš naziv perunika dolazi od imena vrhovnog staroslavenskog boga gromovnika Peruna i njegove žene, boginje Perunike. Kajkavski naziv za peruniku leluja ili ljeljuja, proizašao je iz drugog imena boginje Perunike - Ljelja. Ostali hrvatski narodni nazivi prate božanske poveznice - bogiša, cvit ili kaćun nebeski, ili se pak odnose na mačasti, odnosno sabljasti oblik listova - maćinac, maćak, sabljarka, sabljčić ili špade (lat. spadix - mač) u Istri. U Botaničkom vrtu Prirodoslovno-Matematičkog fakulteta u Zagrebu perunike čine najveću zbirku trajnica, od oko 150 različitih vrsta i sorti. Pojedine vrste perunika upotrebljavaju se i u farmaciji te pri izradi parfema. U ljekovite svrhe sabire se uglavnom podanak (*Rhizoma Iridis*), koji se iskapa u listopadu. Katkada se sabiru i listovi i to za uporabu u svježem stanju, jer se u suhom ne mogu upotrebljavati. Podanak sadrži eterično ulje, veće količine smole, tanine i glikozid iridin. Razmnožavanje se vrši pomoću podzemne stabljike rizoma.

Ključne riječi: *Iris*, opće značajke, vrste perunika u Hrvatskoj, uzgoj, razmnožavanje, hrvatski vrt perunika

Summary: Iris, and Iris, a genus of plants from the class Monocotyledon which belongs to the family Iridaceae, along with the families of gladiolus (*Gladiolus*) and saffron (*Crocus*), permanent green with rhizomes and tubers. Flowering time is from May through July. For cylindrical, some servile and permanent rhizome growth of narrow, upright and saber-toothed leaves. Flower stalks grow up to 1.50 meters high and usually have two to three flowers at the ends of the flower stems. The flowers consist of 6 in 2 rows of flowers lined sheets of which the outer and the inner bent upright. Floral leaves were infected with blue at the bottom with a yellow or whitish spots and coated with purple veins. In 2000, he was named the Croatian national flower on the proposal of the Croatian Academy of Sciences and Arts. The name derives from the name of the Greek goddess of rainbows, glottis gods Iride (Gk. - Debt), and our name iris comes from the name of the supreme Slavic god Perun wields and his wife, the goddess of Irises. Kajkav name for iris swaying or ljeljuja, derived from the name of another goddess Irises - soar. Other Croatian public names follow the divine links - Bogies, Orchid Flower or heaven, or they refer to macastim or shapes, as saber-toothed leaves - guppy, cat, swordfish, Sabljčić or include (lat. Spadix - sword) in Istria. In the Botanical Garden of the Faculty of Science in Zagreb iris make up the largest collection of perennials, from about 150 different species and varieties. Certain types of irises are used in the pharmaceutical industry and in the preparation of perfumes. In medicinal purposes are gathered mainly rhizome (*Rhizome iridou*), excavated in October. Sometimes gather the leaves and to use fresh, because in dry not be used. Rhizome contains essential oil, larger amounts of resin, tannins and glycosides iridin. Propagation is done by underground stem rhizome.

Keywords: *Iris*, general features, types of irises in Croatia, cultivation, propagation, Croatian Iris Garden

Datum obrane:

